

Rada vlády pro seniory a stárnutí populace

**Ochrana seniorů jako obětí
trestných činů v České republice**

Praha, 10.09.2015

**JUDr. Tomáš Durdík, Městský soud v Praze,
Bílý kruh bezpečí, z.s.**

- **Syndrom EAN** („Elder Abuse and Neglect“)
= týrání, zneužívání a zanedbávání starších osob
- různé formy, včetně domácího násilí, ústavního násilí apod.
- **rozličná podoba násilí páchaného na seniorech** (*působení fyzických a psychických útrap, násilné nucení k určitým úkonům, omezení ve svobodě pohybu, bránění v kontaktu s jinými osobami či v účasti na náboženských obřadech, neposkytnutí odpovídající péče, stravy, ošacení, léků či majetkové obohacování se na úkor seniora*)
- jednorázové útoky i pokračující, déletrvající projevy násilného chování

- násilí na seniorech může zahrnovat cca 48 skutkových podstat trestných činů uvedených ve zvláštní části TZ (*TČ namířené proti životu seniorů, TČ proti zdraví seniorů, TČ proti svobodě seniorů, TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, TČ proti rodině, TČ namířené proti majetku seniora, TČ narušující občanské soužití či veřejný pořádek*) + dalších cca 43 skutkových podstat TČ nenásilné povahy
- v roce 2013 (odsouzené případy dle údajů MSp) nejčastěji TČ porušování domovní svobody (366 případů), krádež (469), loupež (90), ublížení na zdraví (43), těžké ublížení na zdraví z nedbalosti (44), usmrcení z nedbalosti (30) X TČ týrání svěřené osoby (3), týrání osoby žijící ve společném obydlí (13), vražda (3)
- **skutečnost, že se pachatel TČ dopustil na osobě vyššího věku (na seniorovi) není zákonným znakem žádné ze základních skutkových podstat TČ ani okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby**

- věk poškozeného pouze jako **obecná přitěžující okolnost** dle § 42 písm. h) TZ – „spáchal-li pachatel trestný čin ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, **vysokého věku** nebo nemohoucí,,
- možná kumulace přitěžujících okolností v závislosti na osobní poměry poškozeného (*vysoký věk, nemohoucnost, blízký, příbuzenský či rodinný vztah k osobě pachatele apod.*)
- zohledněno až při úvahách soudu o ukládaném trestu (*přitěžující okolnosti jsou pouze jedním ze zákonných hledisek, která je soud povinen při svém rozhodnutí zohlednit*) **X** možná kompenzace v konkrétním případě současně shledanými polehčujícími okolnostmi
- **zákaz dvojího přičítání** (§ 39 odst. 4 TZ) X vysoký věk či nemohoucnost poškozeného bude v případě násilných TČ (např. dle § 140, § 145, § 146, § 198 a § 199 TZ) vždy představovat přitěžující okolností (nejde o zákonný znak skutkové podstaty)

- **Pojem senior :**
- dle WHO lze v souvislosti se středním a vyšším věkem členů populace rozlišit kategorie:
 - A) období středního věku (tj. perioda od 45 do 59 let)
 - B) období raného stáří, resp. staršího věku (tj. od 60 do 74 let)
 - C) období vlastního stáří, resp. pokročilého (vysokého) věku (tj. od 75 do 89 let)
 - D) období dlouhověkosti (počíná od 90 let věku)
- **věk pro odchod do důchodu** – ve většině vyspělých zemí světa 65 let pro muže i ženy
- *v ČR rozdílně u mužů (nyní cca v 62 letech) a u žen (nyní cca od 56 do 62 let v závislosti na počtu vychovávaných dětí) - trend postupného zvyšování věku pro odchod do důchodu*

- **vymezení pojmu senior jako jedné z kategorie obětí TČ** Metodikou MSp pro vyplňování statistických listů obecnými soudy a státními zastupitelstvími (*= osoby ve věku 65 let a více*)
- podle ČSÚ činí **zastoupení osob starších 65-ti let v ČR** 15,5 % celkové populace (*údaje za rok 2011*)
- dle IKSP činí v ČR **odhadované množství násilí páchaného na seniorech** cca 60.000 osob (tj. cca 4 – 5 % seniorské populace)
- ve světě dosahuje výskyt špatného zacházení se seniory 3 – 10 % celosvětové seniorské populace
- **počet seniorů jako obětí TČ v celé ČR** (dle MSp):
- v roce 2012 1.172 osob z celkového počtu 35.717 obětí (tj. senioři 3% a děti 33%)
- v roce 2013 1.430 osob z celkového počtu 39.585 obětí (tj. senioři 4% a děti 40%)

- **Slovenská právní úprava:**
- je-li poškozeným **osoba vyššího věku**, jde u řady trestných činů o jednu z okolností podmiňujících užití vyšší trestní sazby (*tedy jeden ze zákonných znaků kvalifikované skutkové podstaty*) **X** nikoliv obecná přitěžující okolnost jako v ČR
- **soud k dané skutečnosti přihlíží obligatorně, nikoli jen fakultativně**
= obdobná ochrana jako u dítěte či těhotné ženy
- osobou vyššího věku se rozumí **osoba starší šedesáti let** (§ 127 odst. 3 TZ)
- např. u TČ úkladné vraždy (*původní sazba TOS 20 – 25 let zvýšena na 25 let nebo TOS na doživotí*), TČ vraždy, TČ zabití, TČ usmrcení a některých forem TČ ublížení na zdraví **X** u TČ týrání blízké osoby a svěřené osoby není věk poškozeného nikterak zohledněn
- osoba vyššího věku může současně splňovat znaky i další chráněné osoby (např. osoba nemocná, která v době činu trpěla fyzickou nebo duševní chorobou, byť i přechodného rázu či osoba odkázaná svojí výživou, hmotným nebo jiným zaopatřením nebo péčí na pachatele)

Senior jako poškozený a oběť trestného činu

- **Statut poškozeného - § 43 TŘ**

pokud bylo seniorovi TČ ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo jestliže se pachatel na jeho úkor bezdůvodně obohatil

- **Statut oběti - § 2 odst. 2, 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech TČ**

A) pokud bylo seniorovi TČ ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo jestliže se pachatel na jeho úkor bezdůvodně obohatil

B) je-li senior pozůstalým manželem, druhem, registrovaným partnerem, osvojencem, sourozencem nebo příbuzným v pokolení přímém po oběti, které byla TČ způsobena smrt

- **Statut zvlášť zranitelné oběti – § 2 odst. 4 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech TČ**

nikoliv automaticky toliko z důvodu vyššího věku (jen v kombinaci s fyzickým, psychickým nebo mentálním hendikepem a v případě TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a TČ zahrnujících násilí nebo pohnutku násilím, kdy je mimo jiné s ohledem na věk oběti dáno zvýšené riziko vzniku druhotné újmy – sekundární viktimizace)

- ***navrhovaná změna (rozšíření o osoby vysokého věku, pokud tato skutečnost může ve spojení s různými překážkami bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy)***
- ***navrhovaná změna nevymezuje pojem „osoba vysokého věku“***

Specifika trestního řízení, je-li poškozeným senior

- důraz na **vedení řízení s potřebnou ohleduplností** k poškozenému a při šetření jeho osobnosti (*= jedna ze základních zásad trestního řízení - § 2 odst. 15 TR*)
- **důsledné plnění poučovací povinnosti** ze strany OČTŘ – hledisko **SROZUMITELNOSTI a PŘIMĚŘENOSTI** - *nutno zohlednit aktuální zdravotní stav seniora, včetně stavu psychického, jeho schopnosti vnímat s ohledem na vyšší věk apod. – dopadá i na prvotní poučení oběti TČ dle § 8 odst. 1 zák. o obětech TČ (zejm. předání kontaktu na subjekty poskytující odbornou pomoc obětem TČ v daném regionu) – viz Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 25.10.2012, již se zavádějí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí TČ*
- širší využití **institutu důvěrníka oběti** (§ 21 zák. o obětech TČ) a **zmocněnce poškozeného** (§ 50 odst. 1 TR), včetně **práva na bezplatnou pomoc zmocněncem** (*zejm. je-li ZZO nebo mu byla úmyslným TČ způsobena těžká újma na zdraví nebo je pozůstalým po oběti, které byla TČ způsobena smrt, jedná-li se současně o osobu nemajetnou – bez ohledu na (ne)uplatnění nároku na náhradu škody – viz § 51a TR*)

- zvážit **výslech seniora** v procesním postavení poškozeného **formou protokolu o výslechu svědka** (i před zahájením trestního stíhání – jako neodkladný a neopakovatelný úkon podle § 160 odst. 4 TŘ za užití § 158a TŘ nebo s ohledem na zhoršený psychický stav seniora či hrozbu ztráty důkazní hodnoty za podmínek § 158 odst. 9 TŘ) , nikoliv formou úředního záznamu o podání vysvětlení
- zvážit **použití audiovizuální techniky** při prvotním výslechu poškozeného seniora (zejména v případech týrání dle § 198 a § 199 TZ) = *zachycení aktuálního psychického stavu seniora, jeho poranění apod.*
- využití institutu **prohlášení oběti o dopadu TČ na její dosavadní život** (§ 22 zák. o obětech TČ a § 43 odst. 4 TŘ, § 212a TŘ)
- zvážit iniciaci **uložení předběžného opatření již ve fázi přípravného řízení** – zejména zákazu styku obviněného s poškozeným seniorem (§ 88d TŘ) či zákaz vstupu obviněného do společného obydlí užívaného s poškozeným seniorem a jeho bezprostředního okolí (§ 88e TŘ) + zvážit **návaznost přiměřených omezení a přiměřených povinností** stanovených v souvislosti s ukládáním tzv. alternativních trestů (§ 48 odst. 4 TZ)

- **zabránění vizuálnímu kontaktu** mezi poškozeným seniorem a pachatelem TČ při provádění jednotlivých úkonů trestního řízení
- **provedení opakovaného výslechu seniora** před stejným orgánem **stejnou vyslýchající osobou** (viz § 20 odst. 3 zák. o obětech TČ)
- zvážit možnost **využití videokonferenčního zařízení** při zajištění výslechu seniora - § 111a TŘ *(v odůvodněných případech, např. ztížená mobilita seniora, zvýšený věk, zhoršený zdravotní stav apod.)*
- v řízení před soudem zvážit **možnost výslechu seniora v nepřítomnosti obžalovaného** (§ 209 TŘ) + **vyloučení veřejnosti** u hlavního líčení (§ 200 odst. 1 TŘ)
- institut **oddělených čekáren pro poškozené, svědky a jejich doprovod** *(zejména v budovách soudů)*

DOPORUČENÍ

- důraz na **odborné proškolení** všech subjektů přicházejících do kontaktu se seniory jako oběťmi TČ (*nejen OČTŘ, ale též obhájci, soudní znalci, pracovníci nestátních subjektů poskytujících odbornou pomoc seniorům*) – důraz na pochopení potřeb těchto obětí a vhodnost specifického zacházení s těmito skupinami osob s ohledem na jejich věk, zdravotní stav, sociální izolaci, závislost na okolí apod.
- **podpora státu vůči nestátním organizacím** a jiným odborným subjektům **poskytujícím pomoc viktimizovaným seniorům** (*za účelem zajištění doprovodu důvěrníka při úkonech TŘ, zastoupení seniora zmocněncem, pomoc při podání žádosti o peněžitou pomoc, při uplatnění nároku na náhradu způsobené škody apod.*)
- **změna způsobu faktického plnění poučovací povinnosti** ze strany OČTŘ vůči poškozeným a obětem TČ, včetně změny formy písemného poučení (*důraz na srozumitelnost, vhodnost a přiměřenost*)

- **podpora přípravy a plošné distribuce informačním materiálů** zaměřených na seniory a právech poškozených a obětí TČ
- **zvážení zavedení kategorie tzv. chráněných osob** do TZ, jejichž napadení by bylo přímo jedním ze zákonných znaků kvalifikované skutkové podstaty vybraných TČ + **začlenění osob vyššího věku do této kategorie, včetně vymezení dané věkové hranice** (*viz slovenská právní úprava*)
- **zvážení začlenění seniorů do kategorie tzv. zvlášt' zranitelných obětí** ve smyslu § 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech TČ (zohlednění toliko faktoru vysokého věku)

Děkuji za pozornost